

АЛЕКСЕЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої 135-річчю
від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

Запорізька обласна державна адміністрація
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольське національно-культурне караїмське товариство «Джамаат»
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»
Мелітопольський відділ Географічного товариства України

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 135 –річчю від дня народження
професора Й.І. Танатара

Мелітополь - 2016

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 43ап- 2Мел) я 5
А 47

Рекомендовано до друку Вченою радою природничо-географічного
факультету від 26.08.2016 р. протокол №1

Редакційна колегія:

Молодиченко В.В. – ректор Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор

Арабаджи О.С. – проректор із заочно-дистанційної форми навчання
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент

Даценко Л.М. – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського
державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор
геологічних наук, професор

Левада О.М. – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, соціально-
економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

Резнік В.І. – голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

А 47 Алексєєвські краєзнавчі читання: Матеріали наук.-практ. конф.,
присвяченої 135-річчю від дня народження професора Й.І. Танатара / Відп.
ред. О.С. Арабаджи. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького,
2016. – 142 с.

ISBN 978-617-7346-49-3

Конференція присвячена 135-річчю від дня народження видатного вченого та педагога, засновника відомої в світі рудної школи, першовідкривача жовтоводських уранових руд, дослідника криворізьких родовищ залізних руд, доктора геологічних наук, професора Йосипа Ісааковича Танатара. До збірки включені спогади рідних та колег про славетного мелітопольця, матеріали, присвячені історичній спадщині краю, суспільно-географічному аналізу, геологічним та рекреаційно-туристичним дослідженням, екологічним та природоохоронним проблемам регіону та краєзнавчому вихованню молоді.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

ISBN 978-617-7346-49-3

УДК 908 (477.64) (06)
ББК 26.891 (4Укр - 43ап- 2Мел) я 5
© Автори матеріалів, 2016

ЗМІСТ

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Й.І. ТАНАТАРА*Екатерина Танатар*

Tanatar Melitopolensi (Йосиф Танатар из Мелитополя).....6

*Ганна Швидько*Вітчизняне і міжнародне інтелектуальне коло спілкування професора
Йосипа Ісааковича Танатара.....17*Владимир Баранов*Палеодюны Северного Приазовья – как источники железной руды и каменного материала
для изготовления культовых сооружений.....21*Світлана Новгородська*Комплекс речей Йосипа Ісааковича Танатара в колекції Мелітопольського міського
краєзнавчого музею25**ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ***Александр Алексеев*

Садовод Бердянского образцового степного лесничества28

Виктор Исмаилов

Медовые россыпи самоцветов31

Ганна Калашишникова

Павло Ловецький – видатна постать Запорізького краю.....34

*Владимир Резник, Светлана Себастьянская*Гидрологическая, медицинская и санитарно-гигиеническая характеристика водолечения
в Северной Таврии XIX века38*Татьяна Савина*

Дорога труда и радости.....42

*Валентина Тимашова*Профессор Нина Абелевна Войлошникова - сподвижниця географического образования
в г. Мелитополье.....45**СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ***Олена Арабаджі*

Міжкультурна інтеграція Мелітополя як чинник перспективного розвитку міста.....50

Михайло Момот, Олена Арабаджі

Проблеми націєтворення в умовах сучасного українського суспільства52

Анатасія Кондратенко

Територіально-галузева структура інвестицій в економіку Запорізької області.....54

Ольга Левада, Ірина Боговін

Основні тенденції ринку праці в м. Мелітополь.....56

Михайло Сажисв

Соціально-культурні аспекти національної політики України59

Михайло Сажисв, Ганна Денисова

Ключова проблема тіньової економіки в Україні63

Тетяна Терещенко

Проблеми та перспективи сталого розвитку Покровського району Дніпропетровської області	67
---	----

Ірина Донець, Миколай Стецишин, Даріна Хомотюк

Роль краєзнавства у вихованні молоді.....	69
---	----

Надія Хавер

Самореалізація та розвиток особистості учня шляхом використання потенціалу краєзнавства Херсонської області	71
--	----

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГЕОГРАФО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Барабоха, Олексій Барабоха

Природно-заповідний фонд міста Мелітополя: минуле, сьогодення, майбутнє.....	74
--	----

Володимир Воровка, Віктор Демченко

Стратегія природничих наукових досліджень в межах Українського Приазов'я.....	76
---	----

Світлана Гришко

Ландшафтна структура Радивонівського лісового масиву	79
--	----

Валерія Зав'ялова, Юлія Іваненко

Екологічні проблеми ґрунтів м. Мелітополь і Мелітопольського району	83
---	----

Катерина Малініна

Український заповідник – Хомутівський степ	86
--	----

Левон Ордян, Дарина Оболенська, Оксана Яременко

Оцінка рівня забруднення поверхневих і підземних вод Херсонської області.....	88
---	----

Маргарита Підгайна

Еколого-геологічна обстановка Херсонської області	90
---	----

Лариса Прохорова, Анастасія Гайдук

Парк як важливий архітектурно-ландшафтний комплекс в межах урболандшафта (на прикладі Центрального міського парку м.Мелітополь).....	95
---	----

Лариса Прохорова, Вікторія Усольцева

Вплив полезахисних лісосмуг на інтенсивність дефляційних процесів (на прикладі Мелітопольського району)	98
---	----

Геннадій Тамбовцев, Юлія Довженко

Экологическая оценка территории в районной планировке и ее значение.....	100
--	-----

Маргарита Янєва

Еколого-біологічна характеристика популяції судака Каховського водосховища.....	103
---	-----

ГЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА

Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова

Тектонічна будова Мелітопольського району.....	107
--	-----

Ганна Денисова, Лариса Прохорова

Аналіз геоекологічного стану берегової зони Азовського моря в районі міста Генічеськ	109
--	-----

Олександр Поляшов, Анастасія Клименко

Фракционный анализ пляжевых отложений в устье реки Берда.....	111
---	-----

Лариса Прохорова

Деякі факти до історичного нариса щодо формування морської геології в Україні (кінець 19- середина 20 сторіччя)	114
--	-----

Лариса Прохорова, Катерина Неберекутіна

Геолого-екологічний стан Сергіївського залізорудного родовища (Приазовського району)	116
---	-----

Юрій Хоменко, Алена Мунтян

Экспресс-оценка количественного содержания минералов в россыпных отложениях.....	119
--	-----

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ***Ірина Арсененко***

Мотиваційні аспекти організації екскурсійної діяльності в Запорізькому регіоні 121

Олег Байтеряков, Дмитро Передрій

Розподіл рекреаційних погод курорту Кирилівка в 2011-2015 рр. 124

Тетяна Сапун

Фізико-хімічна характеристика родовища лікувальних грязей озера Велике 128

Олеся Топалова, Владислав Гончаров

Перспективи розвитку адаптивного туризму в національних природних парках України 131

Юрій Хоменко, Александр Поляшов

Геологические факторы как основа формирования туристской мотивации 134

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ 138

ФІЗИКО-ХІМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОДОВИЩА ЛІКУВАЛЬНИХ ГРЯЗЕЙ ОЗЕРА ВЕЛИКЕ

Структура, склад і властивості лікувальних грязей озера Велике розглядаються як гетерогенна фізико-хімічна система, що складається з двох фаз: рідкої (грязьовий розчин, що вміщується в пелоїд) та твердої (грубодисперсна частина — остов, кристалічний скелет; тонкодисперсна частина — гідрофільний колоїдний комплекс), які знаходяться між собою у рівновазі.

Рідка фаза (грязьовий розчин) складається з води і розчинених у ній солей, органічних речовин і газів і є складовою частиною пелоїду, на яку приходить 55,42–69,71 % його ваги. Грязьовий розчин є похідною ропи, що покриває грязьові відклади, тому його мінералізація і іонний склад відображають склад і мінералізацію ропи. Через невелику потужність шару грязьового покладу, що оцінюється, в межах площі родовища (0,02–0,41 м), мінеральний склад мулових грязей і ропи майже аналогічні у часі.

За даними багаторічних спостережень концентрація солей грязьового розчину пелоїдів та ропи родовища озера Велике коливається від 16,9 мг/дм³ до 135,3 мг/дм³ [2] *за хімічним складом* він, переважно, *хлоридний, сульфатно-хлоридний магнієво-натрієвий, натрієвий*.

У відповідності до “Інструкції із застосування класифікації запасів і ресурсів корисних копалин...” [1] за мінералізацією *мулові відклади* ділянки родовища оз. Велике *відносяться до високомінералізованих* (мінералізація — 35–150 г/дм³) — за результатами випробування 2011–2016 рр. та середньомінералізованих (мінералізація — 15–35 г/дм³) і *високомінералізованих* (мінералізація — 35–150 г/дм³) — за результатами всіх аналізів, що мають, включаючи випробування 6 років.

Протягом року мінімальна мінералізація спостерігається у квітні та травні та відповідає максимальним рівням води в озері. Протягом червня–вересня, за рахунок випаровування та великого дефіциту вологості, вміст солів у

грязьовому розчині зростає і досягає максимуму у жовтні-листопаді.

Грубодисперсна частина (тверда фаза):

Глинистий остов включає силікатні частки діаметром більше 0,001 мм. Силікатні частки впливають на лікувальні властивості грязей. У пелоїдах, що оцінюються, за кількістю переважають силікатні частки діаметром 0,1–0,01 мм і 0,01–0,001 мм, тому вони відносяться до грязей *тонкого остова* з вологістю від 42,4 до 73,2 %. Таким чином, грязь за глинистим остовом — *тонка і має високу якість*.

За величиною засміченості частками діаметром >0,25 мм з середнім значенням 7,87% (мінімальне — 0,55 %, максимальне — 30,4 %, що більше за 3 %) грязі родовища відносяться до грязей *низької якості* [5, 6, 3], що вимагає попередньої підготовки до лікувальних процедур. За результатами проведення повних, скорочених та коротких аналізів складена карта засміченості родовища (табл. 1). Засміченість пелоїдів частками >0,25 мм нерівномірна і має хаотичний характер. Площа із засміченістю пелоїдів частками >0,25 мм більше 5% складає 0,36 км², або 79,13 % від загальної площі геологічного покладу.

Кристалічний скелет складається з малорозчинних у воді гіпсу, карбонатів і фосфатів кальцію, карбонатів магнію, визначає фізичні властивості пелоїдів: об'ємну вагу, в'язкість, пластичність, вологість, теплові властивості, частково адсорбційну здатність.

За перевагою силікатних часток діаметром 0,1–0,01 мм (від 3,43 до 6,38 % на вологу грязь) і карбонатів кальцію (значення від 9,77–16,4 % на вологу грязь) у складі кристалічного скелета *грязі відносяться до карбонатно-силікатних*.

Тонкодисперсна частина (тверда фаза)

Гідрофільний колоїдний комплекс включає силікатні частки розміром менше 0,001 мм, органічні речовини, складні неорганічні ферро- і алюмосилікатні і органо-мінеральні з'єднання (сірчане залізо, гідросульфід заліза,

кремнієву кислоту, гідрати окислів алюмінію, заліза і марганцю, органічні речовини, поглинені іони та інш.) та визначає основні фізичні властивості лікувальних грязей: пластичність, теплові властивості, вологоємність, адсорбційну здатність.

Вміст колоїдів для мулових грязей складає 4–20 % [4, 5]. Вміст колоїдів у пелоїдах родовища, що оцінюється, складає від 5,73 до 7,44 %; представлений, переважно, полуторними окислами алюмінію (0,54–2,5 %), силікатними частками діаметром < 0,001 мм

(1,28–1,86 %) та полуторними окислами заліза (0,07–0,1%), що характеризує грязі родовища як такі, що мають *хорошу пластичність, теплові властивості*.

За даними 80 аналізів (9 повних — 1П–8П; 1ПГр(К); 24 скорочених — 1С–18С, 1СК, 1СГр(К)–5СГр(К); 47 коротких — 1К–45К, 1К(К), 2К(К), які відібрані на площі родовища у червні та вересні 2016 р.) розраховані статистичні характеристики фізико-хімічних показників пелоїдів, що оцінюються, які представлені в табл. 2.

Таблиця 1.

Засміченість лікувальної мулової грязі оз. Велике частками >0,25 мм

Номер рядка	Засміченість пелоїдів частками >0,25 мм	Кількість блоків	Площа поширення	
			квадратних метрів	% від загальної площі
1	2	3	4	5
1	менше 5 %	6	94 491	20,87
2	від 5 до 10 %	2	290 824	64,24
3	від 10 до 15 %	10	40 055	8,85
4	від 15 до 20 %	4	17 505	3,87
5	від 20 до 25 %	2	4 930	1,09
6	від 25 до 30 %	1	2 517	0,56
7	більше 30%	1	2 393	0,53
Разом		25	452 719	100,00

Таблиця 2.

Статистичні характеристики фізико-хімічних показників пелоїдів озера Велике

Статистичні параметри	Вологість, %	Об'ємна вага, г/см ³	Опір зсуву, Па	Засміченість частками розміром >0,25, мм, %	Теплоємність, кал. г/град	Вміст		pH	Eh, mV
						FeS, %	H ₂ S, %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
середнє	60,4	1,32	563	7,87	0,69	0,189	0,073	7,23	-242
мінімум	42,4	1,21	74	0,55	0,56	0,143	0,050	6,90	-340
максимум	73,2	1,50	1467	30,40	0,79	0,292	0,110	7,75	-101
дисп.	57,7	0,01	120 213	39,16	0,00	0,001	0,000	0,03	6229
станд. відх.	7,6	0,07	347	6,26	0,05	0,032	0,012	0,17	79
скос	-0,72	0,80	0,72	1,78	-0,46	1,381	1,174	0,43	0,50
коэф. варіації	3 749,3	0,30	7 092 592	2 506,1	0,10	0,061	0,008	1,94	99 672

Вміст *сульфідів заліза (FeS)* змінюється від 0,143 до 0,292 %, вміст сірководню (H₂S) від 0,050 до 0,110%; середні значення складають 0,189% і 0,073%, відповідно (табл.2.2). За вмістом сульфідів (FeS у відсотках до

природної грязі) пелоїди родовища оз. Велике відносяться до *слабкосульфідних - середньосульфідних*.

Вологість пелоїдів змінюється у межах 42,4–73,2 %, в середньому — 60,4 %.

Коливання вологості пелоїдів по площі озера незначні; стабільність показника вологості вказує на стабільність фізико-хімічних властивостей: об'ємної ваги, теплових і пластично-в'язких властивостей, електропровідності, які залежать і змінюються від зміни вологості, а також на придатність грязей до використання.

Опір зсуву коливається від 74 до 1467 Па, в середньому по покладу складає 563 Па (табл.2.2). Природних закономірностей у зміні опору зсуву мулових грязей по площі не виявлено. Згідно вимог [1] 2005 (опір зсуву 150–1200 Па) та встановлених кондицій (70–2150 Па) пелоїди родовища за опором зсуву, при середньому значенні 563 Па, мають задовільну якість.

Коливання показника рН грязі знаходяться у межах 6,90–7,75 (середнє 7,23), що дозволяє віднести грязі до *слаболужних*.

Окислювально-відновлювальний потенціал E_h змінюється від -340 mV до -101 mV, в середньому складає -242 mV.

Вміст органічних речовин складає від 2,37% до 3,82 %. У грязі органічні речовини потрапляють з фіто- і зоопланктону, водоростей, залишків рослин.

Середнє значення об'ємної ваги пелоїдів становить 1,32 г/см³ (мінімальне значення — 1,21 г/см³, максимальне — 1,50 г/см³).

Величина теплосмності змінюється від 0,62 до 0,72 кал./г. град., середнє значення 0,67 кал./г. град.

Порівняння показників виконане по відношенню до вимог [1] та встановлених кондицій на пелоїди родовища озера Велике наведені в табл. 3.

За результатами випробування фізіологічних параметрів пелоїдів відмічається деяка хаотичність певних показників (опис зсуву, окислювально-відновлювальний потенціал), що не визначається природними особливостями родовища; різка зміна мінералізації грязьового розчину у часі залежить від гідролого-гідрохімічних особливостей затоки.

Таблиця 3

Порівняння фізико-хімічних показників пелоїдів родовища з нормативними

Параметри	Нормативні посилання		Детальна розвідка родовища (ПП «НЦГД «Тріас», 2011-2012pp.)
	Інструкція із застосування класифікації...	Кондиції пелоїди на	
1	2	3	4
Об'ємна вага, г/см ³	—	1,2 – 1,6	1,21–1,50 (1,32)
Вологість, %	25–75	25–75	42,4–73,2 (60,4)
Засміченість частками діаметром >0,25 мм, %	не більше 3	не більше 3*	0,55–30,4 (7,87)
Засміченість частками діаметром >5 мм, %	відсутність	відсутність*	не визначений
Вміст органічних речовин, %	< 10	1,5–6,0**	2,37–3,82
Вміст H ₂ S, %	—	—	0,050–0,110 (0,073)
Вміст FeS, %	0–>0,5	0,05 – 0,50	0,143–0,292 (0,189)
Опір зсуву, Па	150–1200	70 – 2150 150 – 1200*	74–1467 (563)
рН	< 2,5 – >9,0	6,8 – 7,8	6,90–7,75 (7,23)

Примітка: * — підготовлені до процедур;

** — згідно медичного бальнеологічного висновку

Порівняльний аналіз результатів зовнішнього контролю фізико-хімічних параметрів мулових грязей, виконаних у лабораторіях Сакської ГТРЕС та УкрНДІМРтаК показав задовільну їх збіжність.

Узагальнюючи вище наведені дані з фізико-хімічної характеристики пелоїдів родовища озера Велике, слід відмітити, що фізіологічні показники пелоїдів за своїми властивостями відповідають вимогам, що

пред'явлені до мулових лікувальних грязей за умов попередньої підготовки до лікувальних процедур.

Отже, на основі проведеної фізико-хімічної характеристики пелоїдів озера Велике

м. Бердянськ Запорізької області встановлено, що лікувальні грязі відносяться до високомінералізованих слабкосульфідних - середньосульфідних хлоридних, сульфатно-хлоридних натрієвих, магнієво-натрієвих.

Список використаних джерел:

1. Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ лікувальних грязей. — К.: Изд-во ДКЗ України, 2005. — 60 с.
2. Програма моніторингу довкілля Запорізької області [В.В. Головін, Н.І. Гарошук, В.Т. Коба та ін.]. — Запоріжжя: Запорізька обласна державна адміністрація, Державне управління екології та природних ресурсів в Запорізькій області, Запорізька міська рада, Комунальне науково-виробниче підприємство «Екоцентр», 2001. — 181 с.
3. Процеси формування хімічного складу поверхневих вод: монографія / [Осадчий В. І., Набиванець Б. Й., Линник П. М. та ін.] — К.: Изд-во Ніка-Центр, 2013. — 240 с.
4. Раздорожний В.Ф., Бородыня Б.В., Князькова И.Л. Отчет о геологическом доизучении площади масштаба 1:20000 территории листа L-37-VII (Бердянск) в 1991-2000 гг. Бердянским ГСО. Кн. 1 — 11. Текст, текстовые и графические приложения /Фонды Приазовской КГП. Волоноваха Донецкой обл., 2000. — 243 с.
5. Станкевич В. Звіт про науково-дослідну роботу. Наукове обґрунтування регламентів регенерації використаної грязі та мінеральної води при розробці родовищ природних лікувальних ресурсів на курорті державного значення (заключний). Шифр теми ГД 1588. — Київ: ІГМЕ, 2005 — 250 с.
6. Соклаков И.П. Годовой отчет гидрогеологической службы за 2012 год. — Бердянск Запорожской обл.: ЗАО «Приазовкурорт», 2013. — 327 с.

Олеся Топалова, Владислав Гончаров
м. Мелітополь

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ

Актуальність. На сучасному етапі розвитку ринку туристичних послуг для маломобільної категорії населення в Україні (в умовах економічної кризи) значної популярності набуває активний відпочинок - катання на катамаранах, джампінг, скелелазіння, ловля риби, що організовується в межах національних природних парків (НПП). Національні природні парки України — заповідні території, які є частиною природно-заповідного фонду України та в яких дозволено вільний доступ туристів. Фактично в кожній області України, окрім Дніпропетровської, Житомирській, Київської (без Києва) та Луганській діють НПП. Вивчення та оцінка природних можливостей НПП щодо надання послуг особливій соціальній категорії населення та окреслення низки перспективних маршрутів є

актуальними на сучасному етапі формування ринку адаптивного туризму.

Мета дослідження - розглянути можливу апроксимацію осіб з різними категоріями інвалідності до загального туристського простору шляхом створення доступних маршрутів на територіях НПП України. Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- розглянути основні етапи створення НПП в світі та Україні;
- схарактеризувати типи НПП за рекреаційним навантаженням;
- провести кількісно-якісну оцінку показників природно-географічного чинника щодо формування потенційної мережі туристсько-екскурсійних маршрутів для потреб осіб з ознаками інвалідності в межах 25 НПП України.